IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
**Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026**

# BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA IJROCHILIK KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH: PEDAGOGIK YONDASHUV

**Ikromjonova Madinabonu Farxodjon qizi**
Xalqaro Nordik Universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23394242

**Annotatsiya**

Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dutor ijrochiligi ko‘nikmalarini shakllantirish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan pedagogik yondashuv taklif etiladi. Yondashuv cholg‘uni to‘g‘ri tutish, tovush hosil qilish, ritmik eshitish, qisqa musiqiy parchalarni bosqichma-bosqich o‘zlashtirish, ifodali ijro va o‘z faoliyatini baholash kabi tarkibiy qismlarni qamrab oladi. Ko‘rgazmali namoyish, yo‘naltirilgan takrorlash, musiqiy taqlid, shakllantiruvchi fikr-mulohaza va individual yondashuv bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Maqola konseptual-metodik xususiyatga ega; unda tajriba-sinov natijalari keltirilmagan va yondashuv samaradorligi kelgusida amaliy tadqiqotlar orqali tekshirilishi lozim.

**Kalit so‘zlar:** boshlang‘ich ta’lim, musiqa ta’limi, dutor, cholg‘u ijrochiligi, ijrochilik ko‘nikmalari, pedagogik metodika, shakllantiruvchi baholash.

**Аннотация**

В статье предлагается педагогический подход, направленный на совершенствование методики формирования навыков игры на дутаре у учащихся начальных классов. Предлагаемый подход охватывает такие компоненты, как правильное положение инструмента, звукоизвлечение, развитие чувства ритма и музыкального слуха, поэтапное освоение коротких музыкальных фрагментов, выразительное исполнение и самооценка собственной деятельности. Представлены рекомендации по использованию наглядной демонстрации, направленного повторения, музыкального подражания, формирующей обратной связи и индивидуального подхода. Статья имеет концептуально-методический характер; результаты опытно-экспериментальной работы не представлены, а эффективность предложенного подхода должна быть проверена в ходе дальнейших практических исследований.

**Ключевые слова**: начальное образование, музыкальное образование, дутар, инструментальное исполнительство, исполнительские навыки, педагогическая методика, формирующее оценивание.

**Abstract**

The article proposes a pedagogical approach aimed at improving the methodology for developing dutar performance skills among primary school students. The proposed approach encompasses several components, including proper instrument positioning, sound production, rhythmic perception and musical hearing, the step-by-step learning of short musical passages, expressive performance, and self-assessment. Recommendations are provided for using visual

demonstration, guided repetition, musical imitation, formative feedback, and an individualized approach. The article is conceptual and methodological in nature; it does not present experimental findings, and the effectiveness of the proposed approach should be examined through further empirical research.

**Keywords**: primary education, music education, dutar, instrumental performance, performance skills, teaching methodology, formative assessment.

**Kirish**

Musiqa ta’limi o‘quvchilarning musiqiy eshitish qobiliyati, ritmni his etishi, ijodiy faolligi va estetik qarashlarini rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi. Cholg‘u ijrochiligini o‘rgatish faqat musiqani tinglash bilan cheklanmaydi: o‘quvchi harakatni kuzatishi, uni bajarib ko‘rishi, fikr-mulohaza olishi va mashqni takrorlashi zarur. Instrumental ta’limga oid tadqiqotlarda ayrim kognitiv va sensorimotor natijalar qayd etilgan bo‘lsa-da, natijalar o‘qitish shakli, davomiyligi va tadqiqot dizayniga bog‘liqligi ta’kidlanadi (Dumont va boshq., 2017; James va boshq., 2020). Shu sababli dalilsiz umumlashtirilgan xulosalardan qochish lozim.

O‘zbek milliy cholg‘ularidan biri bo‘lgan dutor bolalarni milliy musiqiy meros bilan tanishtirish va ularda dastlabki ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirish uchun mazmunli vosita bo‘la oladi. Bunda o‘quvchilarning yoshi, jismoniy imkoniyatlari, avvalgi musiqiy tajribasi, diqqat davomiyligi va o‘ziga bo‘lgan ishonchi hisobga olinishi kerak. Metodika madaniy mazmunni aniq texnik bosqichlar va kuzatiladigan baholash ko‘rsatkichlari bilan bog‘lashi maqsadga muvofiq.

**Maqolaning maqsadi.** Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dutor ijrochiligi ko‘nikmalarini shakllantirish uchun izchil pedagogik yondashuvni taklif etish.

**Tadqiqot savollari.** 1) Dutor ijrochiligini o‘rgatishda qaysi ko‘nikmalarni qamrab olish zarur? 2) Mashqlarni bolalarning yosh xususiyatlariga mos qanday ketma-ketlikda tashkil etish mumkin? 3) O‘zlashtirishni kuzatish uchun qanday ko‘rsatkichlardan foydalanish mumkin?

**Metodologik yondashuv**

Ushbu maqola konseptual-metodik xususiyatga ega bo‘lib, original tajriba-sinov natijalarini taqdim etmaydi. Unda cholg‘u o‘rgatish va musiqa ta’limiga oid tanlangan ilmiy adabiyotlardan kelib chiqib, umumiy pedagogik tamoyillar dutor ijrochiligini o‘rgatish kontekstiga moslashtiriladi. Bu tizimli adabiyotlar sharhi emas, shu sababli manbalar qamrovi to‘liq deb da’vo qilinmaydi. Taklif etilayotgan yondashuvning samaradorligi kelgusida amaliy mashg‘ulotlar va aniq o‘lchovlar orqali tekshirilishi kerak.

**Dutor ijrochiligi ko‘nikmalarining tarkibiy qismlari**

**2.1. Cholg‘uni tutish va harakatlarni muvofiqlashtirish.** O‘quvchi cholg‘uni qulay tutish, o‘tirish holatini saqlash va qo‘l harakatlarini muvofiqlashtirishni o‘rganadi. Mashqlar qisqa bo‘lishi, jismoniy noqulaylik tug‘dirmasligi va o‘quvchining imkoniyatiga moslashtirilishi lozim.

**2.2. Ritmik va eshitish ko‘nikmalari.** O‘quvchi qisqa ritmik namunani tinglaydi, uning pulsini sezadi va takrorlashga harakat qiladi. Avval chapak chalish yoki ritmni ovoz bilan aytish, keyin cholg‘uda ijro etish orqali ritmni anglashni bosqichma-bosqich rivojlantirish mumkin.

**2.3. Aniqlik va uzluksiz ijro.** O‘quvchi tovushni aniq hosil qilish va qisqa musiqiy ketma-ketlikni izchil ijro etishga intiladi. Kuy parchasi kichik qismlarga bo‘linib, sekin sur’atda mashq qilinadi va keyinchalik birlashtiriladi.

**2.4. Ifodali ijro va o‘zini nazorat qilish.** O‘quvchi sur’at, tovush kuchi va musiqiy jumladagi farqlarni sezishga hamda o‘z ijrosini tinglashga o‘rgatiladi. ‘Qaysi qismni aniq ijro qilding?’ yoki ‘Qayerda ritm o‘zgardi?’ kabi savollar o‘z faoliyatini tahlil qilishga yordam beradi.

**Dutor ijrochiligini o‘rgatish bosqichlari**

**1-bosqich — tinglash va milliy musiqiy mazmun bilan tanishtirish.** O‘quvchilar dutorning tovushi va yoshiga mos qisqa musiqiy namuna bilan tanishadi.

**2-bosqich — cholg‘uni tutish va tovush hosil qilish.** O‘qituvchi qulay holatni namoyish qiladi. O‘quvchilar harakatni kuzatib, qisqa mashqlar orqali takrorlaydilar.

**3-bosqich — ritmni his etish va taqlid.** Oddiy ritm chapak yoki ovoz yordamida bajariladi, keyin shu ritm dutorda takrorlanadi.

**4-bosqich — kichik mashqlar.** Musiqiy jumla qismlarga ajratiladi. Har bir qism alohida o‘rganilib, so‘ng takrorlanadi.

**5-bosqich — musiqiy jumlani birlashtirish.** O‘zlashtirilgan qismlar sekin va qulay sur’atda birlashtiriladi; tovush aniqligi va ritm barqarorligiga e’tibor qaratiladi.

**6-bosqich — ifoda va ijroni namoyish etish.** O‘quvchi qisqa parchani sherigi yoki kichik guruh oldida ijro etadi. Fikr-mulohaza hurmatli va aniq bo‘lishi lozim.

**7-bosqich — refleksiya va keyingi maqsad.** O‘quvchi bitta yutug‘i va keyingi mashq maqsadini aytadi; o‘qituvchi kuzatuvga ko‘ra keyingi topshiriqni belgilaydi.

**Metodlarning pedagogik imkoniyatlari**

**Ko‘rgazmali namoyish va taqlid.** O‘qituvchining aniq namoyishi o‘quvchiga harakatni ko‘rish, anglash va takrorlash imkonini beradi.

**Bosqichma-bosqich mashq qildirish.** Topshiriqlar soddadan murakkabga qarab tashkil etiladi. Musiqiy jumlani kichik bo‘laklarga ajratish xatolarni aniqlashni osonlashtirishi mumkin.

**Ritmik mashqlar.** Tinglash, gapirish, chapak chalish va cholg‘uda ijroni uyg‘unlashtirish ritmik namunani anglashning turli yo‘llarini taqdim etadi.

**Shakllantiruvchi fikr-mulohaza.** Fikr-mulohaza o‘z vaqtida, tushunarli va aniq harakatga qaratilgan bo‘lishi lozim. Masalan, ‘ritmni bir maromda saqla’ degan ko‘rsatma umumiy bahodan aniqroqdir.

**Milliy repertuar.** O‘zbek musiqiy an’analaridan olingan, yoshga mos qisqa parchalar texnik mashqlarni madaniy mazmun bilan bog‘laydi.

**Individual yondashuv.** O‘quvchilarning o‘zlashtirish tezligi farq qiladi. Mashq davomiyligi, sur’ati, kuy murakkabligi va o‘qituvchi yordami moslashtirilishi mumkin.

**Shakllantiruvchi baholash mezonlari**

Quyidagi jadval metodik taklif bo‘lib, validatsiyadan o‘tgan standart test hisoblanmaydi.

| Ko‘nikma yo‘nalishi | Kuzatiladigan ko‘rsatkich | Rivojlanish namunasi |
|---|---|---|
| Cholg‘uni tutish | Qulay holat va cholg‘uni to‘g‘ri tutish | Ko‘p eslatma kerak → odatda qoidaga amal qiladi |
| Tovush hosil qilish | Aniq va maqsadli tovush chiqarish | Beqaror tovush → izchilroq tovush |
| Ritm | Oddiy puls yoki ritmik namunani saqlash/takrorlash | Ritmni tez-tez yo‘qotadi → barqarorroq takrorlaydi |
| Ketma-ketlik | Qisqa kuy parchasini kerakli tartibda ijro etish | Har qadamda yordam kerak → kamroq yordam bilan birlashtiradi |
| Ifoda va tinglash | Sur’at yoki musiqiy jumladagi farqni sezish | Farqni sezmaydi → bitta farqni taniydi |
| O‘zini baholash | Bitta yutuq va bitta keyingi maqsadni aytish | Ko‘mak kerak → aniq fikr bildiradi |

Baholash o‘quvchini yorliqlash uchun emas, ta’limni rejalashtirish uchun qo‘llanadi. Agar yondashuv tadqiqot sifatida sinovdan o‘tkazilsa, mezonlar oldindan belgilanishi, mashg‘ulotlarga qatnashish va mashq vaqti qayd etilishi, natijalar esa shaffof taqdim qilinishi kerak.

**Muhokama**

Taklif etilgan yondashuv texnik ijro, ritmik eshitish, musiqiy ifoda va o‘z faoliyatini tahlil qilishni bosqichma-bosqich birlashtiradi. Instrumental mashg‘ulotlar ayrim sensorimotor va kognitiv natijalar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatuvchi tadqiqotlar mavjud, biroq natijalar mashg‘ulotning shakli va davomiyligiga bog‘liq (James va boshq., 2020; Dumont va boshq., 2017). Musiqiy ifodani o‘rgatishda namoyish, tinglash va muhokamadan foydalanish ham o‘rganilgan (Meissner, 2017).

Maqolaning asosiy taklifi — dutor ijrochiligini o‘rgatish bosqichlari va kuzatiladigan ko‘rsatkichlarni yagona metodik tuzilma sifatida tashkil etishdir. Biroq yondashuv hali O‘zbekiston boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining aniq tanlanmasida sinovdan o‘tkazilmagan, baholash mezonlarining ishonchliligi va validligi tekshirilmagan. Kelgusidagi tadqiqotlarda sinf darajasi, ishtirokchilar soni, mashg‘ulot davomiyligi, repertuar, baholash tartibi va tahlil usuli aniq ko‘rsatilishi kerak.

**Xulosa**

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dutor ijrochiligi ko‘nikmalarini shakllantirish qulay cholg‘u tutish, ritmik va eshitish mashqlari, qisqa ketma-ket topshiriqlar, ifodali tinglash hamda shakllantiruvchi fikr-mulohazani uyg‘unlashtirgan metodik yondashuvni talab etadi. Taklif etilgan model o‘qituvchiga mashg‘ulotlarni rejalashtirish va dastlabki ijro ko‘nikmalarini kuzatish uchun amaliy asos berishi mumkin. Ushbu modelning samaradorligi isbotlangan deb qaralmasligi, balki tajriba-sinov tadqiqotlari orqali tekshirilishi lozim.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Dumont, E., Syurina, E. V., Feron, F. J. M., & van Hooren, S. (2017). Music interventions and child development: A critical review and further directions. Frontiers in Psychology, 8, 1694. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01694
2. James, C. E., Zuber, S., Dupuis-Lozeron, E., Abdili, L., Gervaise, D., & Kliegel, M. (2020). Formal string instrument training in a class setting enhances cognitive and sensorimotor development of primary school children. Frontiers in Neuroscience, 14, 567. https://doi.org/10.3389/fnins.2020.00567
3. Meissner, H. G. (2017). Instrumental teachers' instructional strategies for facilitating children's learning of expressive music performance: An exploratory study. International Journal of Music Education, 35(1), 118–135. https://doi.org/10.1177/0255761416649620
4. UNESCO. (2024). UNESCO Framework for Culture and Arts Education. https://www.unesco.org/en/frameworkcultureartseducation